

درسنامه‌ی تدبیر موضوعی قرآن مبادی، مبانی، روش و نمونه

حجت‌الاسلام و المسلمین محمدحسین الهمی زاده

سرشناسه: الهی زاده، محمدحسین

عنوان و نام پدیدآورنده: درسنامه تدبیر موضوعی قرآن / نویسنده: محمدحسین الهی زاده؛ پژوهش و تدوین: مهدی مقامی

مشخصات نشر: مشهد- مؤسسه فرهنگی تدبیر در قرآن و سیره / ۱۳۹۳

مشخصات ظاهری:

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۴۷۳۴-۴-۱

وضعیت فهرست نویسی: فیا

موضوع: قرآن- بررسی و شناخت

رده بندی کنگره: ۱۳۹۳ ۷۵۴ الف / ۴ BP۶۵

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۱۵

کتابخانه ملی: ۳۶۴۴۵۲

لاستبر در قرآن و سیره

کتاب: درسنامه‌ی تدبیر موضوعی قرآن
مؤلف: حجت‌الاسلام و المسلمین محمدحسین الهی زاده
پژوهش و تدوین نهایی: مهدی مقامی
حروف‌نگاری، صفحه‌آرایی و ویراستاری: غلامرضا محمدزاده
اصلاحات حروف‌نگاری و نمونه‌خوانی: فاطمه محمدزاده
ناشر: تدبیر در قرآن و سیره
امور فنی و چاپ: چاپ آستان قدس
نوبت چاپ: یکم
سال نشر: ۱۳۹۳
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۴۷۳۴-۴-۱
شمارگان: ۱۰۰۰
بها: ۱۰۰۰۰۰ ریال

حقوق چاپ و نشر محفوظ است

آدرس: مشهد مقدس، نرسیده به آخوند خراسانی ۲۲ تلفن: ۳۸۵۳۶۷۷۱ نمابر: ۳۸۵۴۲۳۲۵

وبگاه: www.mftqs.com رایانامه: tadabbor@chmail.ir

فهرست مطالب

۱۱	سخن ناشر.....
۱۳	پیش از نوشتار.....

فصل یکم

مبانی و مبادی تدبیر موضوعی قرآن

۱۶	الف. مبادی تدبیر موضوعی قرآن.....
۱۶	یکم. چیستی تدبیر موضوعی قرآن.....
۱۸	دوم. جایگاه تدبیر موضوعی قرآن.....
۱۹	سوم. ضرورت تدبیر موضوعی قرآن.....
۲۲	چهارم. اقسام تدبیر موضوعی.....
۲۳	پنجم. آثار و ثمرات تدبیر موضوعی.....
۲۶	ششم. ارتباط، تشابه و تمایز تدبیر موضوعی با دیگر فعالیت‌های قرآنی.....
۲۶	تفاوت‌های تدبیر موضوعی و تدبیر ترتیبی.....
۲۷	تفاوت‌های تدبیر موضوعی و تفسیر موضوعی.....
۲۸	تفاوت‌های تدبیر موضوعی و تفسیر قرآن به قرآن.....

- ب. مبانی..... ۲۹
- یکم. تدبیر موضوعی قرآن کاری شدنی است..... ۲۹
- دوم. تدبیر موضوعی قرآن فریضه است..... ۲۹
- سوم. تدبیر قرآن، دستوری فراگیر و همیشگی است..... ۳۰
- چهارم. تدبیر به لفظ مستند است..... ۳۱
- پنجم. ظاهر قرآن در مقصود خود، گویا و رسا است..... ۳۱
- ششم. در تدبیر، کاربرد لفظ در بیش از یک معنا جا ندارد..... ۳۲
- هفتم. در قرآن مترادف جا ندارد..... ۳۲
- هشتم. تدبیر نگرش حداقلی است..... ۳۳
- نهم. جمع قرآن، وحیانی است..... ۳۳
- دهم. چینش سوره‌ها و آیات قرآن توقیفی است..... ۳۳
- یازدهم. تدبیر قرآن بدون روایت، شدنی است..... ۳۵
- دوازدهم. تدبیر قرآن، حجت و هدایت‌کننده است..... ۳۷
- آسیب‌شناسی تدبیر موضوعی..... ۳۸

فصل دوم

روش تدبیر موضوعی قرآن

- مراحل روش تدبیر موضوعی..... ۴۲
- مرحله‌ی نخست. گزینش و تبیین موضوع..... ۴۲
- مرحله‌ی دوم: جست‌وجوی آیات..... ۴۷
- کام نخست: واژه‌یابی قرآنی مسأله..... ۴۷
- کام دوم: تنظیم واژگانی..... ۵۱
- کام سوم: تعیین کلیدواژه..... ۵۲
- کام چهارم: استقرای آیات با لحاظ سیاق..... ۵۴
- مرحله‌ی سوم: فهم..... ۶۸
- کام نخست: فهم سیاقی و سیاقی آیات..... ۶۸
- کام دوم: پرسش سؤالات از آیات و ثبت پاسخ‌ها..... ۸۷
- کام سوم: فهم مجموعی و تنظیم ساختار منطقی بحث..... ۱۰۶

۱۱۳	مرحله‌ی چهارم: تدوین و نگارش
-----	------------------------------

فصل سوم

تدبیر موضوعی شفاعت در قرآن

۱۱۷	یکم. تعریف شفاعت
۱۱۸	دوم. ماهیت شفاعت
۱۱۸	شفاعت جلوه‌ای از رحمانیت خداست
۱۱۸	شفاعت نوعی مالکیت است
۱۱۹	شفاعت ثمره‌ی اعمال و رفتار انسان است
۱۲۰	سوم. اثبات شفاعت
۱۲۲	چهارم. ضابطه‌مند بودن شفاعت
۱۲۳	پنجم. انحصار شفاعت مستقل در خداوند
۱۲۳	خالقیت الهی
۱۲۴	ربوبیت الهی
۱۲۴	مالکیت الهی
۱۲۵	علم الهی
۱۲۶	مرجعیت الهی
۱۲۶	ششم. باور مشرکان و کافران به شفاعت (شفاعت خیالی)
۱۲۹	هفتم. انواع و اقسام شفاعت
۱۲۹	تقسیم نخست. شفاعت حقیقی و شفاعت خیالی
۱۳۱	تقسیم دوم. شفاعت دنیوی و شفاعت اخروی
۱۳۲	تقسیم سوم. شفاعت سویمند و شفاعت زیان‌ده
۱۳۳	تقسیم چهارم. شفاعت نیک و شفاعت بد
۱۳۳	تقسیم پنجم. شفاعت اثربخش و شفاعت بی‌اثر
۱۳۳	تقسیم ششم. شفاعت پذیرفته شده و شفاعت مردود
۱۳۴	هشتم. شافعان
۱۳۵	خدا
۱۳۵	ملائکه
۱۳۶	امام

۱۱۲.....	مرحله‌ی چهارم: تدوین و نگارش.....
----------	-----------------------------------

فصل سوم

تدبیر موضوعی شفاعت در قرآن

۱۱۷.....	یکم. تعریف شفاعت.....
۱۱۸.....	دوم. ماهیت شفاعت.....
۱۱۸.....	شفاعت جلوه‌ای از رحمانیت خداست.....
۱۱۸.....	شفاعت نوعی مالکیت است.....
۱۱۹.....	شفاعت ثمره‌ی اعمال و رفتار انسان است.....
۱۲۰.....	سوم. اثبات شفاعت.....
۱۲۲.....	چهارم. ضابطه‌مند بودن شفاعت.....
۱۲۳.....	پنجم. انحصار شفاعت مستقل در خداوند.....
۱۲۳.....	خالقیت الهی.....
۱۲۳.....	ربوبیت الهی.....
۱۲۳.....	مالکیت الهی.....
۱۲۵.....	علم الهی.....
۱۲۶.....	مرجعیت الهی.....
۱۲۶.....	ششم. باور مشرکان و کافران به شفاعت (شفاعت خیالی).....
۱۲۹.....	هفتم. انواع و اقسام شفاعت.....
۱۲۹.....	تقسیم نخست. شفاعت حقیقی و شفاعت خیالی.....
۱۳۱.....	تقسیم دوم. شفاعت دنیوی و شفاعت اخروی.....
۱۳۲.....	تقسیم سوم. شفاعت سودمند و شفاعت زیان‌ده.....
۱۳۳.....	تقسیم چهارم. شفاعت نیک و شفاعت بد.....
۱۳۳.....	تقسیم پنجم. شفاعت اثربخش و شفاعت بی‌اثر.....
۱۳۴.....	تقسیم ششم. شفاعت پذیرفته شده و شفاعت مردود.....
۱۳۳.....	هشتم. شافعان.....
۱۳۵.....	خدا.....
۱۳۵.....	ملائکه.....
۱۳۶.....	امام.....

- ۱۳۷.....نهم. شرایط شفاعت‌کننده.
- ۱۳۷.....اذن الهی.
- ۱۴۱.....شهادت به حق (یکتاپرست).
- ۱۳۸.....عالم بودن به مشفوع.
- ۱۳۸.....عادل بودن.
- ۱۳۹.....مالک بودن.
- ۱۳۹.....دارا بودن عهد الهی.
- ۱۳۸.....خشنود از گفتار او.
- ۱۴۰.....دهم. شرایط شفاعت‌شوندگان.
- ۱۴۰.....مأذون بودن از جانب خداوند.
- ۱۴۰.....رضایت خداوند به شفاعت‌شونده.
- ۱۴۱.....مشیت و خواست خداوند.
- ۱۴۱.....مؤمن بودن.
- ۱۴۲.....تقوا.
- ۱۴۲.....یازدهم. عوامل محرومیت از شفاعت.
- ۱۴۲.....کفر.
- ۱۴۳.....شرک.
- ۱۴۳.....ظلم.
- ۱۴۳.....بازیچه قراردادن دین.
- ۱۴۳.....مغرورشدن به حیات دنیا.
- ۱۴۲.....تکذیب و فراموش کردن قرآن.
- ۱۴۵.....اغواگری.
- ۱۴۵.....ترک نماز.
- ۱۴۶.....ترک اطعام مسکین.
- ۱۴۶.....تکذیب قیامت.
- ۱۴۶.....باطل‌گرایی و همراهی با باطل‌گرایان.
- ۱۴۷.....مجرم بودن.

۱۵۳	
۱۵۱	
۱۵۰	
۱۵۰	
۱۵۰	
۱۵۰	
۱۴۹	
۱۴۹	
۱۴۸	
۱۴۸	
۱۴۷	
۱۴۷	

سخن ناشر

پس چرا در قرآن تدبّر نمی کنند و اگر از جانب غیر خدا بود در آن اختلاف فراوانی می یافتند: ﴿أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا﴾^۱. چرا در قرآن تدبّر نمی کنند. شاید بر دل هایشان قفل نهاده شده است: ﴿أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَى قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا﴾ آیا در این سخن خدا تدبّر نمی کنند: ﴿أَفَلَمْ يَتَدَبَّرُوا الْقَوْلَ﴾^۲.

این ها مضمون پیام ها و خطاب های عتاب آمیزی اند که هنگام تلاوت آیات قرآن آن ها را خواننده و شنیده ایم و چه بسا به معنا و مفهوم آن ها کمتر توجه کرده باشیم.

۱. سوره ی نساء، آیه ی ۸۲

۲. سوره ی مؤنون، آیه ی ۶۸

قرآن کریم موضوعات مختلفی در سطوح متفاوت دارد که گاهی ممکن است عدم جامع نگری به آن‌ها، موجب تصور اختلاف و ناهماهنگی در قرآن باشد. تدبیر موضوعی فعالیتی در راستای هماهنگ‌بینی آیات، پیرامون یک موضوع در قرآن کریم است. تدبیر موضوعی قرآن، راه اثبات هماهنگی و عدم اختلاف در قرآن و در نتیجه اثبات کلام الله بودن قرآن است.

این درسنامه، روش تدبیر موضوعی قرآن را تبیین می‌کند و در سه فصل تنظیم شده است. در فصل یکم، مبانی و مبادی تدبیر موضوعی و در فصل دوم، روش تدبیر موضوعی بررسی شده است. در پایان نیز، موضوع شفاعت برای نمونه و به هدف تعلیم عملی تدبیر موضوعی و بررسی عینی این روش، تدبیر شده است.

شایسته است از همه‌ی کسانی که در آغاز و انجام این اثر نقش آفرینی کرده‌اند به‌ویژه حجت‌الاسلام جناب آقای علی توکلی‌زاده، جناب آقای دکتر عباس اسماعیلی‌زاده و سرکار خانم رقیه قهرمانی نیک صمیمانه سپاسگذاری کنیم.

پیش از نوشتار

امروزه در فضای علمی و فرهنگی کشورهای اسلامی، نیازها و انتظارات فراوانی مطرح می‌شود و پژوهش‌های بسیاری با روش‌ها و سلیقه‌های گوناگون پیرامون قرآن در راستای رفع این نیازها و انتظارات انجام شده‌است، ولی به نظر می‌رسد هنوز این حجم انبوه از پژوهش، نتوانسته‌است پاسخی کافی برای رفع نیازهای جامعه‌ی بشری و اسلامی بیابد. بی‌شک یکی از علل ناکافی بودن پژوهش‌های قرآنی در مواردی و ناکارآمدی آن در مواردی دیگر، استفاده از روش‌های سلیقه‌ای و بهره نبردن از روشی آسان و همگانی است. تدبّر موضوعی قرآن، گامی مهم و ضروری در فعالیت‌های قرآنی است که از یک‌سو تأمین‌کننده‌ی نیازهای معرفتی جامعه‌ی بشری و از سوی دیگر مقدمه و مدخل تفسیر ترتیبی و موضوعی است. تدبّر موضوعی که فقط در حیطه‌ی الفاظ قرآن گام برمی‌دارد، به بهترین شیوه، موضوعات قرآنی را از راه الفاظ و معانی به متدبّر می‌شناساند.

همچنین با حجم گسترده‌ی سؤالات و شبهات قرآنی در جامعه، ضرورت دارد پس از شناسایی آنها، روشمند پاسخ داده شود. تدبیر موضوعی روشی مناسب برای پاسخ‌گویی به سؤالات و شبهات است؛ زیرا بیشتر سؤالات و شبهات در جامعه، به علت فهم سوزنی و نبود فهم مجموعی شکل گرفته‌است.

تدبیر موضوعی ابزاری برای پاسخ به احساس نیاز و علاقه به موضوعات قرآنی است تا به نگاه جامع قرآن در موضوعات متفاوت دست یابیم. نشان دادن روش مناسب و تبیین مراحل و مراتب مختلف تدبیر موضوعی نیز، در راستای هدایت و انسجام دادن به فعالیت‌های موضوعی در قرآن است. با تعلیم و ترویج تدبیر موضوعی راه برای فهم صحیح موضوعات و نمایش منظومه‌ی معرفتی قرآن هموار می‌شود.

بدین‌سان، تدبیر موضوعی وظیفه‌ای دینی و راهی برای کشف هماهنگی و حل تعارضات قرآنی است. اثبات کلام الله بودن قرآن و تولید روشمند معرفت دینی با تدبیر موضوعی دست‌یافتنی است. این نوشتار می‌کوشد با نشان دادن یک روش، راه فهم صحیح و دارای چارچوب را برای متدبیر روشن سازد.

مؤسسه‌ی تدبیر در قرآن و سیره

مشهد مقدس ۹ آذرماه ۱۳۹۳

برابر با ۷ صفر ۱۴۳۶

ولادت امام موسی کاظم *